

Ræða um lýðræðið, ódagsett.

Bjarni Benediktsson – Stjórnmal – Ræður – Lýðræði

Tekið af vef Borgarskjalasafnsins

bjarnibenediktsson.is

Einkaskjalasafn nr. 360

Ræður

Askja 4-5, Örk 3

©Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Sendu þrjú til Bjarna Benediktssonar
dómsmálaráðgjafi, Dómsmálaráðgjafi
Kerfingaráli, Ræli

[Svo lengi sem sögur fara af hefur
þjóðunum sjaldnast verið stjórnað af þeim sjálfum
heldur einhverjum yfirdrottunum, annað hvort
innlendum eða erlendum.] Sá háttur, að þjóðin kjósi
fulltrúa, sem fari á þingi með málefni hennar og
hafi í þeim úrslitaráð, er tiltölulega nýr.
Hann er fyrst tekinn upp í Englandi og hefur
breiðst þaðan út til ¹³⁵⁰ ýmsa landa á síðustu
öldum, einkum á 18., 19. og 20. öld. Margar tor-
færur hafa þó orðið á þeirri leið og sums staðar,
þar sem þessi háttur hefur verið reyndur, hefur
hann ekki náð festu. Annars staðar eru almennar
kosningar einungis hafðar að yfirvarpi fyrir ein-
ræði ákveðins flokks eða lítils hóps manna. Í
Norð-vestur Evrópu og engil-saxneskum löndum
yfirleitt má þó segja, að þessi stjórnarháttur
sé nú búinn að fá á sig hefð og sé hið viðtekna
stjórnarform.

Það er þó einungis á síðustu áratugum,
sem kosningaréttur hefur víðast verið gerður
svo almennur, að um eiginlegt lýðræði er að tala.
Áður drógu skilyrði um efnahag, kyn og aldur
mjög úr gildi kosningaréttarins, og víða hefur
kosningafyrirkomulag eða kjördæmaskipun ~~verið~~
~~áttíunda~~ leitt til misvæðis.

En þótt lýðræðislegar kosningar til

Þinganna séu nú almennt komnar á, er þýðing þinganna sjálfra ærið misjöfn. Að vísu hefur Bretland hvar vetna verið fyrirmyndin, annað hvort beint eða með milliliðum. Hefur þó harla ólíkt til tekið eftir því á hvaða þróunarstigi brezkrar stjórnskipunar fyrirmyndarinnar hefur verið leitað, og stundum hefur verið um beinan misskilning að ræða.

T.d. er talið, að hinn mikli franskir stjórnspekingur Montesquieu, en ¹⁹⁵⁵ ~~er~~ var einmitt þess minnst, að liðin voru 150 ár frá dauða hans, hafi gert meira en rétt var úr skiftingunni milli hinna þriggja höfuðgreina ríkisvaldsins, þ.e. í löggjafarvald, framkvæmdarvald og dómvald, er væru í höndum þriggja ólíkra aðila eða valdhafa. Kenningar Montesquieus hafa haft mjög mikil áhrif, og komu þau þegar fram við mótun stjórnskipunar Bandaríkjanna á síðari hluta 18. aldar. Um þær mundir var það og engan veginn orðin viðurkennd regla í Bretlandi, að þingið skyldi ráða því, hver færi með ríkisstjórn, heldur taldi konungur það enn á valdi sínu.

Allt átti þetta ríkan þátt í því, að Bandaríkin greindu í stjórnskipan sinni alveg á milli þings og stjórnar. Því að stjórnin skyldi tilnefnd af forsetanum, sem kosinn er almennum kosningum ^{með réttöllum kjörmönnum} og þarf ekki traust þingsins til að halda stöðu sinni. Í Englandi fór þetta á annan veg. Krúnan missti smám saman öll völd um það,

at nokkru misskilni
hina brezku stjórnskipun. Slanur hafi

hverjir færu með ríkisstjórnina, og er nú svo komið, að neðri deild þingsins ræður því ein. Svipaður háttur hefur komið á í samveldislöndum Breta og víðast í Norðurálfu, þar sem frjálslegir stjórnarhættir hafa verið teknir upp.

Þjóðir Norðurálfu öðluðust flestar stjórnfrelsi - þar, sem því hafa náð - í baráttu gegn sterku konungsvaldi og fengu það yfirleitt ekki fyrr en neðri deildin brezka var búin að ná til sín megin-ráðum um skipun ríkisstjórnar. M.a. af þeim sökum þótti það hvarvetna sjálf-sögð krafa, að þjóðþingin fengi úrslita-ákvörðunarvald um val ríkisstjórnar, þ.e.a.s. að eiginlegt þingræði væri viðurkennt.

Það er kunnara en frá þurfi að segja, að fyrst eftir að Alþingi Íslendinga var endurreist hafði það ekki löggjafarvald. Slíkt vald fékk það fyrst með stjórnarskránni 1874. En þingræði fylgdi ekki löggjafarvaldinu.

Um þessar mundir og allt fram yfir aldamótin 1900 stóð hörð baráttu í Danmörku um viðurkenningu þingræðisins þar í landi. Var þess í sjálfu sér ekki að vænta, að Danir veittu Íslendingum þingræði, meðan svo stóð. Sá munur var þó á, að konungurinn var danskur maður og konung-dæmið hafði sterkar rætur í dönsku þjóðlífi, meðan kosningaréttur til þingsins var takmarkaður, mátti þess vegna segja, að það væri bita-munur en ekki fjár,

og var stjórnin þess vegna innlend, hvort sem konungur eða neðri deild þingsins ræði þenni.

~~hvert konungur ræð ríkisstjórn eða þingið~~

Hér var konungurinn og konungdæmið útlent og ráðgjafinn, sem raunverulega fór með hin æstu völd, var einn meðlimanna í hinn dönsku ríkisstjórn. Ekki þótti heldur taka því að láta sérstakan mann gegna eingöngu embætti "ráðgjafans fyrir Ísland", því að sú venja komst á, að dómsmálaráðherrann danski fór með það starf. Estrup-stjórnin ~~danska~~ ^{i Danmörku} sat löngum við völd á þessu tímabili og átti í hörðum útistöðum við neðri deild danska þingsins og hirti ^{enn þá} þjóð minna um óskir Alþingis Íslendinga. En í sjálfu sér hefði það litlu breytt, þótt þingræðisstjórn hefði setið í Danmörku, því að allt var engu að síður komið undir ákvörðun danskra stjórnvalda en ekki íslenskra.

Ekki var ætla^ð til þess, að ráðgjafinn fyrir Ísland mætti á Alþingi, enda gerði hann það aldrei. Þar sat landshöfðingi aftur á móti samkvæmt embættisstöðu sinni, enda var honum fengið hið æsta vald á Íslandi innanlands en á ábyrgð ráðgjafans. Landshöfðingi var ~~þá~~ aðeins embættismaður, sem hlýða varð yfirboðara sínum, ráðgjafanum, og hafði ekki úrslitaráð, þótt hann gæti oft látið að sér kveða.

Einn aðaltilgangur Íslendinga í frelsisbaráttunni eftir 1874 fram yfir 1900 var sá, að fá þingræði komið á hér á landi með einum eða

örum hætti. Þetta náðist með stjórnskipunar-
 lögunum frá 1903. Hvorki þá né í síðari stjórn-
 skipunarlögum eða stjórnarskrám er þó berum
 orðum tekið fram, að þingræði skuli vera, heldur
 hefur það verið leitt af ákvæðum stjórnlaganna,
 einkanlega því fyrirmæli, sem þó var fyrst berum
 orðum tekið fram í stjórnarskránni frá 1920, að
 stjórnskipulagið skyldi vera þingbundin konungs-
 stjórn. Og því 1944 breytt í: "Ísland er
 lýðveldi með þingbundinni stjórn". Hér hafa
 fleiri ákvæði stjórnarskrárinnar þýðingu, en
 það yrði of flókið mál og langt að rekja þau að
 þessu sinni. Enda hefur enginn ágreiningur
 verið um þá tilætlan allt frá gildistöku stjórn-
 skipunarlaganna frá 1903, að hér skyldi vera
 þingræði, þó að alla skilgreiningu á, hvað í
 því hugtaki felst, vanti í stjórnlæg landsins
 og önnur lagaákvæði. Hins vegar er hugtakið auð-
 vitað skýrt í stjórnlagafræðinni og ~~því~~ viður-
 kennt, að í því felst, að ríkisstjórn skuli hafa
 stuðning meiri hluta löggjafarþingsins. Þessi
 stjórnarháttur var upp tekinn hér 1. febrúar
 1904, þegar hinn fyrsti innlendi ráðherra Íslands
 tók við embætti, og þeim hætti hefur átt að fylgja
 síðan. Um það hefur hins vegar verið deilt, hvort
 svo hafi átið verið gert og þingræðið hafi verið
 rétt framkvæmt. Ekki er tiltökumál, þó að fms
 vafa-atriði hafi vaknað, þar sem hugtakið er
 harla óákveðið, og sem sagt s-jálft ekki einu

og er
 m. e. g. vegla þess
 rætt á: þeirri
 brenslubók, sem lengst
 hefur verið notuð í
 þeirri fræðisgrein þar
 er h. s. bólaun, "at
 engum skyldi slápa
 rætt hefur, nema hann
 hafi stundum meiri-
 hluta löggjafarþingsins."

sinni berum orðum nefnt í stjórnarskránni.

Því meira er um það vert að athuga, með hverjum hætti framkvæmd þingræðisins hefur orðið hér á landi. Ef og að svo miklu leyti, sem fastar venjur hafa komið á, verður að telja þær bindandi um framtíðina á meðan bókstaf stjórnarskrárinnar er ekki breytt eða fyllri ákvæði sett, þar en nú eru um þessi efni. *Þá jafnvel þótt elski se um hanta væru að vada kafa ferdum in mibla þingungru til leiðbeiningu.*
Um skipun ráðherra er svo kveðið á á

stjórnarskránni, að forseti og áður konungur, skipi þá, að sjálfsögðu með atbeina, með undirskrift og á ábyrgð ráðherra. En úr því að þingræði á að gilda, nægir þetta ekki. Atbeini Alþingis þarf og að koma til. En með hverjum hætti?

Meiri hluti Alþingis kemur vitneskju til þjóðhöfðingjans um það, hverjum hann vilji láta fela stjórnarmyndun, og er þjóðhöfðingjanum þá skylt að ~~forseti þess~~ *forseti þess fylgja þeirri ábróttun.*

Áður fyrri mun þessi vitneskja tíðast hafa verið látin konungi í té fyrir milligöngu forseta þingsins, og fóru þeir t.d. allir á fund konungs í þessu skyni 1909, en oftast voru símskeyti látin nægja í þessu efni. Stundum munu tillögur frá fráfarandi ráðherra eða flokkaformönnum hafa verið fengnar. Konungur taldi sig og ætíð hafa rétt til að leita ráða hjá hverjum þeim, er honum sýndist, svo sem glögglega kom

fram 1915 eftir afsögn Sigurðar Eggerz 30. nóv. 1914 og fyrir útnefning Einars Arnórssonar. Þá kvaddi konungur fyrst á sinn fund Hannes Hafstein, helzta mann minni-hlutans á Alþingi. Eftir ábendingu Hannesar gerði konungur síðan boð eftir Einari Arnórssyni, Guðmundi Hannessyni og Sveini Björnssyni, sem allir voru úr meiri hlutanum, en fylgt hafði Sigurði, sem sagði af sér, ekki vegna fylgisleysis á Alþingi, heldur vegna ágreinings við konung.

Eftir að kosinn var innlendur ríkisstjóri og síðar forseti, varð mun hægara um vik fyrir þjóðhöfðingjann að fylgjast með og hafa samráð við þá, sem honum þótti hyggilegt. Nú kveður forseti þá fyrir sig, sem honum sýnist og þá fyrst og fremst formenn flokkanna, en einnig alla aðra innanþings eða utan, sem hann telur sér gagn af að ræða við.

Allar þessar ráðleggingar og skoðanakannanir eru í því skyni að gera þjóðhöfðingjanum hægara um að átta sig á, hver hafi nægilegt fylgi til stjórnarmyndunar.

Ef ákveðinn meirihluti er á Alþingi, annað hvort eins flokks eða flokka-samsteypu, er vandinn enginn. Þá er þeim falin stjórnarmyndunin, sem meiri hlutinn nefnir til. Svo var t.d. um Hannes Hafstein í fyrstu og Björn Jónsson, þegar Hannes fór frá 1909. Um þriðja ráðherrann í röðinni, Kristján Jónsson, var allt óvissara. Við fall

Björns Jónssonar á Alþingi 1911 riðlaðist meiri-hlutinn, sem verið hafði. Komu þá tvö ráðherraefni til greina: Kristján Jónsson og Skúli Thoroddsen. Hvorugur þeirra virðist hafa náð fylgi eiginlegs meiri hluta, en hvor um sig líklega haft vissu fyrir því, að honum yrði ekki steypt á því þingi, ef hann væri skipaður í embættið. Kristján Jónsson varð fyrir vali konungs.

Dæmið um Kristján Jónsson sýnir, að svo kann að standa á, að mikilsvert er í hverri röð mönnum er falin stjórnarmyndun, ^{vearna þess} ~~Komu þá~~ ekki einungis af því, að sá, sem fyrstur reynir, hafi bezt möguleika til að mynda stjórn, ~~það~~ ^{það} getur, brugðið til beggja vona. Sú varð raunin 1924, ^{þá varð} ~~þegar~~ Jón Þorláksson, sem hafði eindreginn stuðning stærsta flokksins, Íhaldsflokksins, ~~það~~ að gefast upp eftir nokkra vikna tilraunir af því að honum tókst ekki að fá nægan stuðning annars staðar til að ná meirihluta þingsins, ^{altur í mót} ~~þegar~~ Jón Magnússon gat ~~séðan~~ glað sér slíks stuðnings strax og hann reyndi. Má vera, að þar hafi hvort tveggja komið til, að menn hafi verið orónir leiðir á þófinu, og að Jón Magnússon hafi þá átt meiri vinsældum að fagna hjá þeim, er ná þurfti utan Íhaldsflokksins til myndunar meirihluta.

~~En svo kann stundum að standa á, að engan meiri hluta sé hægt að mynda. Þar þá sé, er fyrstur reynir forgangsrett, sem einkum kemur fram í heimild til þingrafs.~~

Vafi kann stundum að leika á um það, hvað sé nægur meiri hluti. Á meðan konungkjörnir þingmenn voru, var um það deilt, hvort þeir skyldu taldir með. Neðri deild Alþingis samþykkti *úit úr vandræðis tillögu frá Kristjáni Þórnasi* [1911 svohljóðandi rökstudda dagskrá: "Þingdeildin telur ekki rétt, að nokkur sé skipaður í ráðherra- sess, ef hann hefur ekki stuðning meiri hluta þjóðkjörinna þingmanna, nema ekki sé annars kostur, svo að í bili þurfi að skipa mann til að veita umboðsmálum forstöðu." En í því trausti, að núverandi ráðherra framfylgi stjórnarskrárbreytingu á þessu þingi, tekur deildin fyrir næsta mál á dagskrá". Oftar sést og vikið að því í umræðum, að ^{hér} ~~þessi~~ komi hinir þjóðkjörnu þingmenn einir til greina. Í framkvæmd reyndi aldrei á þetta, þannig að meiri hluti ylti raunverulega á því, hvort hinir konungkjörnu væru taldir með. Þar sem þeir höfðu fullan atkvæðisrétt um öll þingmál og gátu þess vegna með atkvæði sínu t.d. fellt fjárlagafrv., skattalagafrv. og önnur þau mál, sem stjórninni var lífsnauðsyn að fá fram, skortir heimild til að fullyrða, að ekki hafi átt að taka tillit til þeirra um stjórnarmyndanir.

Enn greinilegra er það, að á meðan sérstakir landskjörnir þingmenn voru kosnir um land

allt, bar ^{þeim} ~~áðeins~~ sami réttur og öðrum þing-
mönnum til áhrifa um skipun ríkisstjórnar.
Mátti m.a. ~~þá~~ halda því fram, að þeir gæfu
betri mynd af þjóðarviljanum en hinir kjördæma-
kösnu þingmenn, eftir að í ljós kom, hversu
fjarri gat farið, að vilja meiri hluta kjósenda
í heild réði úrslitum við kjördæmakosningarnar.
Áhrif hinna landskjörnu þingmanna í þessum efnum
komu ~~en~~ glöggt fram á Alþingi 1932, þá hafði
Framsóknarflokkurinn fengið hreinan meiri hluta
á Alþingi við þingkosningarnar 1931. En sá meiri
hluti nægði ekki til algers meiri hluta í efri
deild, því að þar áttu hinir landskjörnu þingmenn
sæti. Stjórnarandstaðan hafði þess vegna átt til
þess að stöðva framgang mála í þeirri deild, og
því afli var beitt til að knýja ríkisstjórn
Tryggva Þórhallssonar frá. Tók þá Asgeir Asgeirs-
son við og fékk nægan stuðning til að fara milli-
leið í lausá kjördæma-málsins, sem þá var helzta
deiluefnið.

Eftir að eiginlegt landskjör var lagt
niður og uppbótarpingmenn, sem að vísu eru kall-
aðir landskjörnir þingmenn, komu í þeirra stað,
hefur engum til hugar komið annað en, ~~þá~~ þeir hefðu
í þessum efnum sama rétt og aðrir þingmenn.

Annað vafamál er, hvort krefja beri
meiri hluta ekki aðeins í þinginu í heild, þ.e.
í sameinuðu þingi, heldur og í deildunum.

Þýðing þessa úrlausnarefnis var að vísu meiri á meðan efri deild var að nokkru leyti skipuð eftir öðrum grundvallarreglum en hin ~~me~~ neðri, þ.e. þar áttu sæti konungkjörnir þingmenn og síðar eiginlegir landkjörnir þingmenn, en nú, þegar allir þingmenn efri deildar eru þangað kosnir af sameinuðu þingi úr hópi þingmanna í heild. En samt getur enn staðið þannig á, að meiri hluti í þinginu í heild nægi ekki til meiri hluta í báðum deildum. Viðbúid var t.d., að þannig færi 1934, svo að stjórn Hermanns Jónassonar lenti í örúgleikum af þessum sökum, þó að því yrði afstýrt með harðfylgi.

Varð skjótt ágreiningur um, hvort skera ætti úr um traust eða vantraust á stjórn í ~~þess~~^{eða} ~~me~~ deildum/sameinuðu þingi. Kom þetta fram *þegar* 1907, ~~þegar~~^{þegar} traustsyfirlýsing á Hannes Hafstein var samþykkt í sameinuðu þingi, en stjórnarandstaðan kom í veg fyrir, að fundurinn yrði formlega löglegur, þótt þar væri meiri hluti þings. Hannes Hafstein taldi þessa yfirlýsingu sér raunar fullnægjandi. En þegar hann sjálfur neitaði að víkja nema fyrir vantrausti 1909 var það flutt í báðum deildum og öruggt um fylgi þess þar, þótt ekki þætti taka því að afgreiða tillöguna nema í neðri deild. Svipað var farið að 1911 um vantraustið á Björn Jónsson. Vantraust á Kristján Jónsson var hins vegar flutt einungis í neðri deild og afgreitt

með þeirri ályktun um úrslitavald þjóðkjörinna þingmanna í þessum efnum, er áður greinir.

Síðan er það all-lengi nokkuð á ^{veiki} ~~viki~~,

hvort vantrauststillögur eru fluttar í sameinuðu þingi eða í neðri deild. ~~En þá segja, að~~ ~~sva hafi verið verið að eftir 1927~~ ~~er~~ ~~vantrauststillaga er flutt sem sjálfstætt mál,~~ ~~en eftir 1932 er fóst venja að flytja þar í sameinuðu þingi.~~ En einnig miðað við fyrri venju hefur Jón Magnússon rétt fyrir sér, sbr. þó það sem fyrr segir um vantraustið á Kristján Jónsson 1911, þegar Jón segir 1921 að á þeim þingum ~~fram~~ ~~að þá~~, sem vantraust hafi verið borið fram, hafi verið byggt á því, að það væri yfirlýstur vilji þingsins alls eða meiri hluta þess, sem ætti að ráða úrslitum, en ekki eins og að þessu sinni að eins meiri hluti annarar deildarinnar.

[Handwritten scribble]

Ein komlega var reynt at fella viðbirtjónu Jóns Magnússonar 1911 met ymis komu tilhögu - flutningi í neðri deild. Jón hálft þá frá fram.

Þessi umsógn Jóns Magnússonar er að vísu dæmi samræmi vit met forðina í vantraustina gegn Kristjáni Jónssyni 1911, en er að öðru leiti: rétt at meginstefna. Sjálfur fylgdi Jóns beurningur sínum aftur með því at leita 1911 trausts afri deildar eftir at lesta lesta: verið frá flutningum gegn honum í neðri deild.

Márinu 1927 kemur þetta til nokkurra ~~Enn reyndi nokkur á þetta á þingi 1927~~ ~~árlita~~ Þá er af hálfu Alþýðuflokksins flutt vantraust á ríkisstjórn Jóns Þorlákssonar í neðri deild, en við þá till. var samþykkt breytingartillaga, er Framsóknarmenn fluttu og var tillagan samþykkt svohljóðandi að lokum: "Neðri deild Alþingis ályktar að lýsa yfir, að með því að vitanlegt er, að núverandi stjórn er í minni hluta í Neðri deild og án meiri hluta stuðnings í sameinuðu þingi, sem og vegna þess, að eigi er sjáanlegt, að meiri-hlutastjórn verði hægt að mynda á þessu þingi, en kosningar fara

í hönd, verði að svo stöddu að líta á stjórnina starfandi til bráðabirgða". Þessi tillaga var samþykkt með 14 atkvæðum gegn 13. Alls munu þó 15 þingmenn í neðri deild þá hafa talið stjórnar-andstæðingar og 6 í efri deild eða samtals 21 þingmaður, sem þá var réttur helmingur þeirra. Voru stjórnarstuðningsmenn og stjórnar-andstæðingar þannig jafn margir. Stjórnin hafði þessa samþykkt neðri deildar að engu, enda segir Jón Þorláksson, að eigi megi blanda saman þingræðisstjórn og meiri-hlutastjórn. Hitt sé annað mál, hversu stjórnin geti starfað lengi, ef hún hafi ekki meiri hluta á bak við sig í báðum deildum, en það miðist við gang málanna í hvorri deild um sig.

Þetta síðast talda er bersýnilega rétt. Stuðningur meiri hluta þings við stjórn er nægur til þess að þingræðisstjórn sé rétt mynduð. Hún þarf þess vegna ekki að víkja fyrir vantrausti annar hvorrar deildar á meðan meiri hluti allra þingmanna snýst ekki á móti. Stjórn getur þó orðið ólíft, þegar þannig stendur á, ef hún fær ekki nauðsynleg mál afgreidd, svo sem fór fyrir stjórn Tryggva Þórhallssonar 1932. Fer þá eftir atvikum, hverjar afleiðingar slíkt hefur, hvort það leiðir til stjórnarskipta eða þingrofs.

Sá vandi, sem nú hefur verið ræddur, liggur í hinn sérstöku deildaskiftingu, sem er á Alþingi. ~~Íslendinga~~ Annar vandi er sá, sem leiðir af mannlegu eðli. Sumir,

Eftir 1927 er það föst
venja, að ef vantraust
er flutt sem sérstakt
mál, þá er það gert
í samráði Alþingi.

A sínum tíma var
 fast t.d. haft at saman-
 málium, at þingmáttur
 heft: meit at at greiða
 at brætt: skap vantraustis
 gegn Birni Górnýni
 af því at svo mikill
 dragsgingur var: deildinni.
 Ekki er þeim grein-
 gertan frá getit: þing-
 títindum, heldur
 veingameiri ástæðna.

jafnvel á löggjafarþingi, eru stundum nokkuð
 tvíátta, og því erfitt að gera sér til fulls
 grein fyrir, hvar meiri hlutur er í raun og veru.

Kunnasta dæmið um það er, þegar alkunnur merkis-
 maður heitaði að greiða atkvæði um vantraustið
 á Björn Jónsson m.a. vegna þess, að svo mikill
 dragsgingur væri í deildinni. Ekki er þó sú ástæða
 skráð í greinargerð hans í Alþingistíðindum, en
 geymist því örugglegar í munnmælum og þingvísun,
 m.a. þessari:

"Dragsgingur í deildinni
 doktors þreki gerði skaða.
 Hans var öll í heildinni
 heldur skeggjuð frammistaðan."
 Nóbels
 Svipab's úrskurðarleysis gætti og

í afstöðu margra þingmanna 1911 um það, hver
 skyldi verða eftirmaður Björns Jónssonar, eins
 og fyrr er á drepið.

Á þingi 1921 reyndist og harla
 erfitt að fá menn til að taka afstöðu til stjórn-
 arinnar, með eða á móti. Flutt var vantrauststil-
 laga í neðri deild, og er sýnt þótti, að hún
 mundi ekki ná samþykki snéru stjórnar-andstæðing-
 ar tillögunni upp í traustsyfirlýsingu, sem þeir
 sjálfir greiddu þó atkvæði á móti. En stjórnar-
 stuðningsmenn töldu slíka aðferð óþinglega og
 neituðu þess vegna að greiða atkvæði. Í það
 slagtog fengust nógu margir þingmenn, þannig að
 15 sátu hjá en 12 greiddu atkvæði á móti trausts-
 yfirlýsingunni. Forseti taldi tillöguna þar með
 fallna, en meiri hluti vildi taka ástæðuna fyrir

synjun um atkvæðagreiðslu gilda. Varð síðan töluvert hark um þetta, en svo sem vænta mátti hefði stjórnin slíka synjun á trausti að engu. Um þetta varð ~~slíka~~ áframhaldandi þóf á þinginu með tillögu-flutningi á víxl, og hélt stjórnin velli en hvarf frá á næsta þingi samkvæmt skriflegri áskorun meiri-hluta þingmanna. Taldi Jón Magnússon þá þó, að réttara hefði verið ^{ad} um þetta hefði verið gerð formleg ályktun. En sjálfsagt hefur stjórnar-andstæðingum eftirreynslunni á hinu fyrra þingi þótt sá háttur vissari að binda menn með ~~formlegum~~ ^{högum} undirskriftum.

Hvað sem um það er, þá hefur aldrei verið krafist formlegra yfirlýsinga um fylgi við stjórn til þess að hún yrði mynduð.

Konungur og síðar forseti hafa fullvissað sig um það á þann veg, sem þeir hafa talið nægja, að nóg fylgi væri fyrir höndum. Nýjar stjórnir hafa m.a. all-oft komið til valda milli þinga án þess að þingið væri kvatt saman og hefur þá vilji þingmanna verið kannaður á einkafundum meiri-hlutans eða með samráði við nægilega marga þingmenn. Einar Arnórsson tók þannig við völdum 1915 á milli þinga og síðar stjórn Tryggva Þórhallssonar 1927, Hermanns Jónassonar 1934 og Ólafs Thors 1953.

Ef véfengt er, að ný stjórn hafi nægilegt fylgi, er það stjórnarandstöðunnar að sanna slíkt með vantrauststillögu. Nokkur dæmi eru þess, að slíkt hafi verið reynt, svo sem

vantraustið á Krifjúan Jónsson 1911, á
Ásgeir Ásgeirsson 1932, á Hermann Jónasson
1938 eftir að Alþýðuflokkurinn hafði dregið
sinn mann úr stjórninni, og aftur á Hermann ^{Jónas-}
1939, eftir að Sjálfstæðismenn og Alþýðuflokks-
menn bættust í stjórnina og á Ólaf Thors ¹⁹⁴⁴ 1944.
Etið hafa slíkar vantrausts-tillögur verið
^{Í þeim eytt á tilvörðunum} felldar, enda sjálfsagt fremur fluttar í
áróðurskyni en búist væri við samþykkt þeirra
nema helzt 1911, þegar raunverulegur vafi sýnist
hafa verið um, hver meira fylgi hefði, eins og
fyrr segir.

Trausts-yfirlýsingar sýnist ríkis-
stjórn aldrei hafa leitað við valdatöku sína
og raunar sárasjaldan síðar, enda er það, sem
sagt, óþarfi, þar sem stjórnarandstöðunnar er að
sanna fylgisleysi eða fylgisrýrnun stjórnarinnar.
Þó kann að standa svo á, að stjórn vilji styrkja
sig með beinni traustsyfirlýsingu. Svo var t.d.
í efri deild 1921, er Jón Magnússon eftir lang-
varandi togstreitu í neðri deild kvaddi sér
hljóðs utan dagskrár í efri deild og afhenti
forseta málaleitun þess efnis, að ráðuneytið
biðji um ákvæðagreiðslu um, hverjir óski, að
það beiðist lausnar og hverjir ekki. Óskuðu
þá einungis 3 eftir því, að ráðuneytið fari
frá en 10 neituðu því.

Þess eru og dæmi, að stuðningsmenn
stjórnar flytji traustsyfirlýsingu á stjórn
að gefnu einhverju ákveðnu tilefni.

Svo var um traustsyfirlýsingu á Hannes Hafstein, sem samþykkt var í sameinuðu þingi 1907, þótt nokkur formgalli væri á eins og fyrr segir. Þá er 1935 tillögu, sem fól í sér vitar á Eysteinn Jónsson, vikið frá með rökstuddri dagskrá, þar sem berum orðum er lýst fullu trausti á stjórninni og hverjum einstökum ráðherra. Ennfremur má geta þess, að stundum gera ráðherrar fall eða samþykkt tiltekinna mála að fráfaraatriði. Jón Magnússon gerði t.d. slíkt um till. varðandi framkvæmd ymissa atriða 7. gr. sambandslaganna á þingi 1921 og Eysteinn Jónsson um tiltekin atriði varðandi sölu^{skatt} á þinginu 1951 og voru málin þá afgreidd svo sem ráðherra vildi. Aftur á móti hafði samskonar yfirlýsing Haraldar Guðmundssonar í sambandi við gerðardóm í togaradeilu 1938 ekki tilætluð áhrif og var hann því dreginn út úr ríkisstjórn Hermanns Jónassonar. Á sama veg fór um yfirlýsingar ráðherra Sameiningarflokks alþýðu- sambandi við Keflavíkursamninginn 1946, og/þar ~~(og um Harald Guðmundsson)~~ einnig til ágreiningar innan ríkisstjórnar. Hins vegar hefur fall stjórnarfrumvarpa út á fyrir sig aldrei verið talið jafngilda vantrausti, og ríkisstjórnir þess vegna setið jafnt fyrir því, ef ekki hefur meira komið til.

Hinn Jónsson

og 1909. Lyktað í...
handbókna vana söku: umi með rökstuddri dagskrá, e. listi: fullu trausti á

um vantraustarmál
hinn svonefnda
Guðmundssonar máli 1925

Hermanns Jónassonar
út af stjórnarfrum-
breytingunni 1946 og

Beinasti vegur til þess að láta í ljós, að ríkisstjórn hefur ekki nægan stuðning er samþykkt vantrausts. Eftirtektarvert er þó,

að þrátt fyrir þessar tillögur í þá átt fyrr og síðar, hefur enginn ráðherra eftir Björn Jónsson, horfið úr ríkisstjórn vegna slíkrar samþykktar og þar til stjórn Ólafs Thors hlaut vantraust vorið 1950, en hún hafði aldrei haft meiri hluta á þingi heldur var beint mynduð sem minni-hlutastjórn. Þeir ráðherrar, sem áður höfðu meiri hluta en létu af völdum eftir samþykkt vantrausts-tillögu, voru Hannes Hafstein 1909 og Björn Jónsson 1911. Hin raunverulega ástæða til þess, að Hannes lét af völdum, var ósigur hans í kosningunum 1908 og mundi nú þykja eðlilegt, að stjórn segði þegar af sér eftir slík kosningaúrslit, en Hannes kaus að biða vantrausts. Hann hafði hins vegar sjálfur hinn háttim á, eftir að kosningarnar 1914 höfðu gengið á móti honum, og lá afsögn hans þá fyrir, þegar Alþingi kom saman til fundar.

Björn Jónsson var aftur á móti lentur í minni-hluta í sínum eigin flokki, en neitaði þó að víkja nema fyrir vantrausti. Má og segja, að ekki reyndi fyllilega á andstöðuna gegn honum, nema svo væri farið að, enda mun atkvæðagreiðslan í þinginu hafa reynt hon um hagstæðari en áður *því að meiri hluti flokksmanna* í flokknum hans í neðri deild greiddi atkvæði á móti vantraustinu, þó að það væri samþykkt þar með yfirgnæfandi meiri hluta, þegar hinir fyrri stjórnar-andstæðingar bætust við þá, sem nú snérist á móti ráðherra.

Eins og fyrr segir eru þessar tvær fyrstu vantrauststillögur hinar einu, sem hafa náð samþykki þangað til 1950. Má þó segja, að litlu hafi munað, að tillaga, sem neðri deild samþykkti gegn Hannesi Hafstein 1913 með 13 atkvæðum gegn 11 nálgist mjög vantraust, þar sem "deildin telur frammistöðu ráðherra í lotterímalinu mjög aðfinnsluverða; en tekur þó fyrir næsta mál á dagskrá í því trausti, að slíkt komi ekki fyrir aftur". Ráðherra lýsti því þó þegar yfir, að hann mun ekki taka tillöguna sem vantraustsyfirlýsingu og því ekki segja af sér, þótt hún yrði samþykkt. Greinilegri tillaga í þá átt var ekki flutt á þinginu, svo að augljóst er, að ekki var ótvírætt fylgi til þess að fella ráðherrann. Svipuðu máli gegnir um samþykkt neðri deildar gegn stjórn Jóns Þorlákssonar 1927, sem fyrr getur.

Þá er vantrauststillögum stundum eytt með þeim hætti, að lítið virðist a.m.k. fara fyrir traustinu í þeim ályktunum, sem samþykktar eru. Svo var t.d. um tilvitnaða rökstudda dagskrá frá 1911 varðandi Kristján Jónsson. Þá má minnst þess, að haustið 1918 er borin fram vantrauststillaga gegn Sigurði Eggerz og Sigurði Jónssyni, sem gegndu fjármálaráðherra og a tvinnumálaráðherraembættum í stjórn Jóns Magnússonar. Þessari tillögu er eytt með rökstuddri dagskrá, þar sem segir, að hún geti "spilt eindrægni þeirri, sem nauðsyhleg var og er

fyrir framgang aðalmáls þings og þjóðar, sambandsmálið, sem enn er ekki útkljáð að fullu^u og þyki þinginu því "ekki hlýða að læra hana undir atkvæði". Með svipuðum hætti er 1933 vikið frá vantrauststillögu á Magnús Guðmundsson, dómsmálaráðherra í stjórn Ásgeirs Ágeirssonar í sambandi við svokallað Reykjahlíðar-mál með rökstuddri dagskrá, þar sem segir að "með því að mál það, sem þingsályktunartillagan tekur til, er nú útkljáð án þess að koma þurfi til aðgerða Alþingis eða ríkisstjórnar, þykir ekki ástæða til að gera sérstaka ályktun um það".

Slíkar tvíræðar tillögur koma einkum til greina, þegar um samsteypustjórnir er að ræða. Eftir eru þær þó óskemmtilegar fyrir ríkisstjórn í heild^u og þátt svo se ~~í orði kveðna~~ ^{eins og} þessar síðasttöldu tillögur ~~þegar~~ og ~~vantrauststillagan~~ vantrauststillagan gegn Bjarna Benediktssyni, ^{sýna, á stað hálsvera} menntamálaráðherra 1954, [að hægt er að lýsa vantrausti á einstaka ráðherra án þess, að það taki til allrar ríkisstjórnarinnar] þá er ^{þetta} framkvæmt ^{er} fyrir ^{þetta} háþið, að slíkt megi verða. Hitt er miklu sennilegra, að stjórnin öll yrði að segja af sér, ef svo færi, að slík tillaga væri samþykkt. A.m.k. verður ekki komið fram hjá því með loðnum yfirlýsingum, að ef menn vilja stjórn, sem ekki fær staðist, nema þeim ógeðfeldir aðilar standi að henni eða taki þátt í henni, þá verða þeir þar að kingja hii ^{þá} súra með hinu sæta. Fer þá eftir smekk manna, hvort þeir

Þá lítur er og í samræmi við það, að hver við herra þessi fyrst og fremst ákveður á einni stjórnan deilil. Engan veginna er það frá undantekningum. Láust. Í h. m. 88 h. 4. des. 1953 um skipan ína flutnings- og gjaldkerismála, þjáfræstingum mála o. fl. segir t. d. : 13. gr. "frá sem í lögun þessum er tekið um ríkisstjórnan, en átt við ríkisstjórnan í heild." Með þessu ákvæði: eru allar ákvæðin um þessri þjáfræstingum mála og að svo miklu leyti: sem til stjórnan ína ^{þetta} þessum mála ^{þetta} deilina ína þessum við skilfræðingum ^{þetta} við herra og þessum ríkisstjórnan: heild. En samræmi heit ákveður við herra á stjórnan - at hófræsa þessum og ták ógætt: mál þess og ták þessum er þessum og er dæmi þessi: at ríkis þess þess. En eru at ríkis þess þess samt þessum þess at þessum vantraust: á einu þessum við herra.

vilja láta á sér sjá eða ekki. Eins fer það eftir mati ráðherra, hversu línur stuðningurinn má vera til þess, að hann telji sér sætt.

Þótt bein þýðing vantraustsyfirlýsinga hafi ekki reynzt ýkjamikil hér á landi, fer ríkisstjórn oft frá vegna þess að fylgi hennar er þorrið. Getur þar margt komið til greina. Ósigur við kosningar, breytt atvik að öðru leyti, ágreiningur um málefni og fleira.

Ahrif kosninga eru hér mest, því að segja má, að hverjar einustu almennar kosningar hafi leitt til stjórnarbreytinga, annað hvort á undan eða eftir, strax eða skjótlega. ^{Er þess} Vinst ^{þó eigi lestar} ~~þó~~ ekki tími til ~~þess~~ að rekja það hér eða skýra nánar, hversu á stóð hverju sinni.

Eitt dæmi er þess, að ráðherra segi af sér vegna eldhúsdagsumræna, það var 1923, af þáverandi fjármálaráðgjafa Magnús Jónsson, lögfráðingur sagði af sér.

og ágreiningur um tiltekin málefni innan ríkisstjórnar ^{leiddi} ~~vegð~~ til þess og ágreiningur við konung varð til þess að Sigurður Eggezz sagði af sér 1914 ^{leiddur hversu langt} og fyrr segir, það Hermann Jónsson ^{hafi hann fyrri sig og ráðuneyti eitt} sagði af sér og ráðuneyti sínu haustið 1941, þótt það væri endurreist óbreytt skömmu síðar, að Stefán Jóhann Stefánsson hvarf úr því ráðuneyti upp úr áramótum 1942 og það fór í heild frá um vorið 1942 og til þess að ríkisstjórn Ólafs Thors sagði af sér haustið 1946. ^{Er} ~~íður~~ ^{íður} ~~vikið~~ ^{vikið} ~~at~~ ^{at} ~~sumum~~ ^{sumum} ~~þessum~~ ^{þessum} ~~dæmi~~ ^{dæmi} ~~í~~ ^í ~~öðrum~~ ^{öðrum} ~~sambandi.~~ ^{sambandi.} Stundum hefur ágreiningur um málefni

Vantraustskillingur á stjórnmálaþingi Thors vorið 1942 var t.d. vikint frá met röktuddri dagskrá, þan sem segir að „Alþingi telur ástæðulegt að líta ákvæði gagna um tillögum“ ~~það~~ ^{í þessum felst engu af} ~~í þessum felst engu af~~ ~~riðum megi~~ ^{riðum megi} ~~legum~~ ^{legum} ~~stærnu~~ ^{stærnu} ~~ringur~~ ^{ringur}, þan sem vikent ~~er~~ ^{er} ~~til~~ ^{til} ~~framingar~~ ^{framingar} ~~stjórnar~~ ^{stjórnar} ~~því~~ ^{því} ~~þess~~ ^{þess} ~~á~~ ^á ~~meira~~ ^{meira} ~~blíti~~ ^{blíti} ~~Alþingis~~ ^{Alþingis} ~~hefti~~ ^{hefti} ~~þann~~ ^{þann} ~~frá~~ ^{frá} ~~fram~~ ^{fram} ~~comit~~ ^{comit} ~~um~~ ^{um} ~~at~~ ^{at} ~~veirja~~ ^{veirja} ~~stjórnina~~ ^{stjórnina} ~~vantraust~~ ^{vantraust} ~~þann~~ ^{þann} ~~tíð~~ ^{tíð} ~~þann~~ ^{þann} ~~meil~~ ^{meil} ~~væri~~ ^{væri} ~~gerið~~ ^{gerið} ~~frá.~~ ^{frá.}

Þan linnari vantraustingurinn við stjórnmálaþingið Eggezz 1923, er vantraust á hans ~~um~~ ^{um} ~~vikið~~ ^{vikið} ~~frá~~ ^{frá} ~~met~~ ^{met} ~~þess~~ ^{þess} ~~regj.~~ ^{regj.} ~~sem~~ ^{sem} ~~á~~ ^á ~~þann~~ ^{þann} ~~vegi~~ ^{vegi}, ~~ut~~ ^{ut} ~~er~~ ^{er} ~~þetta~~ ^{þetta} ~~til~~ ^{til} ~~þess~~ ^{þess} ~~at~~ ^{at} ~~Alþingi~~ ^{Alþingi} ~~hefti~~ ^{hefti} ~~þann~~ ^{þann} ~~frá~~ ^{frá} ~~fram~~ ^{fram} ~~comit~~ ^{comit} ~~um~~ ^{um} ~~at~~ ^{at} ~~veirja~~ ^{veirja} ~~stjórnina~~ ^{stjórnina} ~~vantraust~~ ^{vantraust} ~~þann~~ ^{þann} ~~tíð~~ ^{tíð} ~~þann~~ ^{þann} ~~meil~~ ^{meil} ~~væri~~ ^{væri} ~~gerið~~ ^{gerið} ~~frá.~~ ^{frá.}

Láta þessu dæmi, er ástæðulegt frá 1938 og 1946

innan ríkisstjórnar leitt til þingrofs, svo sem var í stjórn Hermanns Jónassonar 1937 og Stefáns Jóhanns Stefánssonar 1949. Beinn ágreiningur milli ríkisstjórnar og meiri hluta Alþingis leiddi hins vegar til þingrofs Tryggva Þórhalls-sonar 1931. Þá var fyrirsjáanlegt, að vantraust mundi verða samþykkt, en ríkisstjórnin varð fyrri til og rauf þingið. Vafalaust er, að þingrof hefði verið jafn-heimilt, þótt beðið hefði verið samþykktar vantraustsins, ^{lari} ~~þy~~. að ríkisstjórn ^a ~~er~~ um það tvennt að velja, þegar vantraust er samþykkt, að segja af sér eða rjúfa þing.

Meiri vafi er á því, hvort stjórn, sem búið er að veita lausn en starfar enn um stundar-sakir vegna þess, að ekki hefur tekið ² að mynda nýja, hefur rétt til þingrofs. Kemur þar til greina munurinn á reglulegri stjórn og svokallaðri "fungerandi" stjórn. Ráð fyrir þeim mun var gert í afgreiðslu ¹⁹¹¹ neðri deildar á vantraustinu gegn Kristjáni Jónssyni ¹⁹¹¹ og afgreiðslu sömu deildar á vantraustinu 1927 gegn ríkisstjórn Jóns Þorláks-sonar. Ráðagerð um þvílíkan mun kom einnig fram í yfirlýsingu Tryggva Þórhalls-sonar í sambandi við þingrofið 1931 og staðfestingu hans á eðlisbreytin-
gu stjórnarinnar með mannaskiftum, sem þá voru gerð. Þrátt fyrir þessar ráðagerðir, verður að telja þennan mun mjög óljósan og lítilsvirði. Kom það t.d. glögglega fram í árslok 1919, þegar dómsmálaráðherra stjórnar, er beðið ² hafði lausnar

og hlotið hana nokkrum mánuðum áður, veitti öll dómaraembættin í hinum nýstofnaða hæstarétti íslenzka ríkisins. Fleiri dæmi um þýðingarmiklar athafnir slíkra stjórna mætti nefna, þótt ekki sé tóm til þess hér. ~~En ekkert dæmi veit ég þess, að slík stjórn hafi látið undanfallast athafnir, sem ^{hún} hefði ^{ella} framkvæmt.~~ Víst er það, að þingrof, sem gert væri að tillögu þvítíkrar stjórnar væri formlega gilt. Hitt kann að vera, að forseti hafi meira frjálrsræði gagnvart slíkri tillögu, ef hún kemur frá stjórn, sem þúið er að veita lausn, en ðla.

Þá er komið að því, hver úrræði þjóðhöfðinginn eigi að hafa, ef þingið gefst upp við myndun ríkisstjórnar eða tekst það ekki innan hæfilegs tíma. Á meðan konungur fór með völd var það föst venja hans að láta hina gömlu stjórn sitja þangað til önnur ný væri mynduð, og þurfti þá stundum að bíða mörgum mánuðum saman. Hannes Hafstein lagði t.d. fram lausnarbeiðni sína í apríl 1914, en Sigurður Eggerz tók við 21. júlí s.á. Enn lengri bið varð, þegar Sigurður Eggerz sagði af sér 30. nóvember 1914, því að Einar Arnórsson var ekki skipaður í hans stað fyrr en 4. maí 1915. Í hvorugu þessu tilfelli var hinum fyrra ráðherra veitt lausn fyrr en eftirmaður hans tók við. Hins vegar fékk Jón Magnússon og stjórn hans lausn 12. ág. 1919 og var ný stjórn undir forystu sama manns ekki mynduð fyrr en 25. febrúar 1920. Enn lengri tími leið þó frá því

að stjórn Ásgeirs Ásgeirssonar fékk lausn, sem var 16. nóv. 1933, þar til ný stjórn var skipuð, hinn 29. júlí 1934 undir forsæti Hermanns Jónassonar. Þessi aðferð hlýtur mjög að herða á Alþingi um stjórnarmyndun, því að hún sýnir svo skýrt sem verða má, að leiðin fyrir Alþingi til þess að losna við hina fyrri stjórn er sú, að mynda aðra nýja. Hlutverk þjóðhöfðingjans er þá fyrst og fremst það að sjá um, að allt fari löglega fram og í samræmi við réttar reglur.

[Nokkuð annars eðlis en þó svipuð var aðferðin, þegar Jón Magnússon andaðist sumarið 1926. Þá var Jóni Þorlákssyni 8. júlí fallið forsætið fyrst um sinn. Þegar Alþingi kom saman á næsta ári gaf hann því frest áður en lagt yrði til, að hann yrði skipaður reglulegur forsætisráðherra og var það gert 27. marz 1927.] Þegar vald þjóðhöfðingja var flutt inn í landið varð ríkisstjóri afskiftasamari um þetta en konungur hafði verið. ^{það} ~~Hann~~ kom þegar fram ~~(því hann)~~ er stjórn Hermanns Jónassonar baðst lausnar 21. okt. 1941, ^{því að þá} ~~L~~ tók ríkisstjóri sér frest áður en hann féllist á lausnarbeiðnina og gerði það ekki fyrr en 7. nóvember n.k., og var stjórnin svo endurskipuð óbreytt hinn 18. nóvember.

Miklu meiri urðu afskifti ríkisstjóra ári síðar. Þá baðst stjórn Ólafs Thors lausnar hinn 14. nóv. en hinn 16. des. n.k. skipaði ríkisstjóri utanþingsstjórn Björns Þórðarsonar.

Sú stjórn hafði aldrei stuðning Alþingis og verður þess vegna ekki kölluð þingræðisstjórn. Hins vegar vék hún jafnskjótt og Alþingi kom sér saman um stjórnarmyndun, sem var ekki fyrr en 21. okt. 1944, og hafði m.a.s. nokkru áður eða hinn 16. sept. fengið lausn. Þar sem Alþingi hafði í hendi sér að mynda ríkisstjórn, hvenær sem var á þessu tímabili, verður hinsvegar ekki talið, að þingræðið hafi beint verið brotið með myndun hennar eða tilvist. Hitt er annað mál, hvort þetta hafi verið hentasta ráðið til að

knýja þingið til að fullnægja skyldu sinni um stjórnarmyndun. Skal ég ekki ^{hér} leggja dóm á það en minni þó á, að mjög erfitt reyndist þessari stjórn ~~ad ná samkomulagi við þingið um efna~~ ~~hagsmálin, er hún taldi mestu máli skifta)~~

Sú staðreynd talar sínu máli, að eftir að ríkisstjóri var orðinn forseti, reyndi hann önnur úrræði en hann hafði gert 1942, greip t.d. ekki til myndunar ^{1944 þó að þingið myndi ekki} utanþingsstjórnar 1946. Þá sagði stjórn Ólafs Thors af sér hinn 10. okt., en ekki tókst að mynda nýja stjórn fyrr en 4.

febrúar 1947, þegar stjórn Stefáns Jóhanns Stefáns-sonar tók við. Leið þá því mun lengri ^{tími} en gert hafði 1942, þó til ný stjórn var mynduð.

Eftir að stjórn Stefáns Jóhanns Stefáns-sonar fékk lausn 2. nóv 1949 reyndist ógerlegt að mynda meiri-hluta-stjórn að sinni. Varð þá að ráði, að Sjálfstæðisflokkurinn fékk möguleika til myndunar minni hluta-stjórnar. Var það

atvinnu á umvöldi forsetisráðs leyna utanþings- stjórnsáttmála, þjórnar fjórðungurinn, er hann frakstýrðist þingfundum frakstýrðist eftir þingið árið 1944. Þá varð: kann " -- og er þess ekki sérstaklega þýðing að stjórn og þing myndi aftur myndi sömu þjórn og áður. Ég vil öruga þess, at Alþingi var mynduð starfa stjórn, ekki heyrast: lögfræðingur. hefur stjórn, sem hefur gert: öðru vilja og gert til þess at leyna vandanálin". Stjórn kann varð: situm af sér 16. sept. m. h. en þá höfðu flakkað mynduð forseti myndi. at þá at mynduð þingræðisstjórn en ekki felid.

Þá litu þess varð man 4 mánuði in þingst til ný stjórn var mynduð, en 1948 heft: verið gripit til utanþingsstjórnar eftir rétturinn myndi.

í fyrsta sinn, sem sú leið var reynd. Sumir héldu því þá fram, að Framsóknarflokkurinn ætti að hafa forgang um þetta, því að hann hafði unnið mest á við kosningarnar 1949. En Sjálfstæðisflokkurinn var ~~miklu~~ stærri og kvæddi forseti hann sem sagt fyrstan til og myndaði Ólafur Thors minni-hluta-stjórn hinn 6. des. 1949. Sú stjórn fékk lausn 2. marz 1950 eftir að samþykkt hafði verið á hana vantraust, sem flutt var af Framsóknarmönnum. Enn reyndist erfitt um myndun meiri-hluta-stjórnar, var forseti kominn á fremsta hlunn mynda með að láta/utanþingsstjórn en í þeim svifum tókst stjórnarmyndun Steingríms Steinþórssonar og hafa síðan setið ríkisstjórnir, sem stuðst hafa við eindreginn meiri-hluta Alþingis.

Það er því ljóst að eftir reynslu árána 1942-1944 ráðgerir forseti á ný utanþingsstjórn, þegar reynt er að minni-hluta-stjórn fær ekki staðigt og stjórnarmyndunar-þófið hafði verulega varað marga mánuði.

Svo sem af framansögðu sést hefur oltið á ýmsu um stjórnarmyndanir á því rúmlega hálftrar aldar-bili, sem þingræði hefur átt að ríkja á landi okkar. Ekki verður þó um það deilt, að lengst af hefur þingræðinu verið fylgt, og þar sem vafi leikur á er það fyrst og fremst sök sundurlyndis Alþingis sjálfs. Annað mál er það, hvort þingræðið hafi á þessum tíma fullnægt

lýðræðinu, þ.e. hvort stjórnir, sem hafa haft nægan meiri-hluta á Alþingi, hafi einnig haft stuðning meiri-hluta kjósenda.

Í þessu sambandi hefur ekki þýðingu að rekja þetta fyrir en flokkaskipun komst nokkurn veginn í nútíma horf, en lengi áður hafði ríkt slíkt flokkaringsl, að erfitt er að átta sig ~~á~~ eða gera samanburð.

Ef athugaður er tíminn frá myndun stjórnar Jóns Magnússonar 1924, sem fyrst og fremst var studd af Íhaldsflokknum, kemur strax fram sá örðugleiki, að Íhaldsflokkurinn var ekki myndaður fyrir en eftir kosningarnar 1923. Svo-kallaður Borgaraflokkur, sem var laus samsteypa þeirra, er síðar stofnuðu Íhaldsflokkinn, og þeirra, sem eftir voru í Sjálfstæðisflokknum gamla, hlaut hins vegar ^{54,72} atkvæða við kosningarnar 1923, og á meðan Sjálfstæðisflokkurinn eða hluti hans studdi ~~ennu~~ ^{þá} ~~stjórnina~~ ^{fylgt} verður ekki véfengt, að hún hafði nægan lýðræðislegan stuðning. Meiri vafi er á, hvernig komið hafi verið, þegar Jón Þorláksson lét endanlega skipa sig forsætisráðherra 1927, ~~(þess er þó að minnast, að við seinna landskjórið 1926 hafði Íhaldsflokkurinn hlotið 55% atkvæðanna)~~

Við kosningarnar 1927 hlutu Alþýðuflokksmenn 19,1 % og Framsóknarmenn 29,8 %. Þeir fengu ~~ey~~ saman rífan meiri-hluta á Alþingi

og komu sér saman um stjórnarmyndun og höfðu því á bak við sig 48,9%. ^{og um það málra en} ~~Stjórnarmyndunina~~ ^{þessa} Thaldsflokkurinn hafði hins vegar 42,5%, og Frjálslyndi flokkurinn 5,8%, en þeir voru saman í stjórnarandstöðu og höfðu samtals 48,3% kjósenda eða nokkru minna en stjórnarstuðningsmenn.

Við kosningarnar 1931 hlutu Framsóknarmenn einir meiri hluta á Alþingi en höfðu ekki nema 35,9% af kjósendum. Þeir endurskipulögðu ^{á ný} ~~stjórn~~ Tryggva Þórhallssonar, ~~en~~ hún varð að segja af sér ári síðar vegna þess, að hún kom ekki nauðsynlegum málum fram og var það eins og fyrr segir vegna áhrifa landkjörinna þingmanna í efri deild. Þá tók við stjórn studd af Framsóknarmönnum og Sjálfstæðismönnum, ^{og} þar sem hinir síðartöldu höfðu hlotið 43,8% kjósenda við kosningar 1931, var lýðræðis-stuðningur hennar ótvíræður og högguðu úrslit kosninganna 1933 út af fyrir sig honum ekki, þó að Framsóknarflokkurinn segði þá á næsta þingi upp hollustu við stjórnina.

Við kosningarnar 1934 fékk Alþýðuflokkurinn 21,7% atkvæða, Framsóknarflokkurinn 21,9%, Kommúnistaflokkurinn 6%, Sjálfstæðisflokkurinn 42,3%, Bændaflokkurinn 6,4 og utan-flokkamenn 1% og Þjóðernissinnar 0,7%. Með stuðningi utanflokkamanns og eins ^{líka} ~~af þessum~~ Bændaflokksmönnum ^{með} tókst Framsóknarflokknunum og Alþýðuflokknunum að ná stjórn-hæfum meiri hluta á Alþingi, en greinilegt virðist, að andstöðuflokkarnir

hafa þá verið í meiri-hluta meðal þjóðarinnar.

Sameiginlegur meiri-hluti Alþýðu-
flokks og Framsóknarflokks á Alþingi hélst
við kosningarnar 1937 en þá hafði Alþýðu-
flokkurinn 19% atkvæða kjósenda og Framsóknar-
flokkurinn 24,9% eða samtals 43,9%. Sjálfstæðis-
flokkurinn fékk hins vegar 41,3%, Kommúnista-
flokkurinn 8,5%, Bændaflokkurinn 6,1% og Þjóð-
ernissinnar 0,2%. Stjórnar-andstöðu-flokkarnir
voru því í ótvíræðum meiri-hluta hjá kjósendum,
þótt þeir væru í minni-hluta á Alþingi. Þetta
gerbreyttist við það, þegar Sjálfstæðismenn
og Alþýðuflokksmenn gengu í stjórn Hermanns Jónas-
sonar vorið 1939, og hvarf efi á lýðræðis-bakhjalli
stjórnarinnar
hennar út af fyrir sig ekki við það, þótt Alþýðu-
flokkurinn hyrfi úr henni 1942. Sú stjórn
hins vegar frá völdum vorið 1942 og tók við
stjórn Ólafs Thors, sem naut stuðnings Sjálf-
stæðisflokks og ^{left: þar frá fram tveggja sin, ad} ~~minni~~leysis Alþýðuflokks og Sam-
einingarflokks ^{myndu verja hana vout vout i} ~~alþýðu~~ fram yfir seinni kosningar
1942. Lýðræðisstuðningur hennar var því ótvíræður
og breyttist það ekki við sumar-kosningarnar 1942.

Um lýðræðis-fylgi utanþingsstjórnarinnar
var ekki að ræða, og minni-hlutastjórn Sjálfstæðis-
manna, er hlotið höfðu 39,5% við kosningarnar
1949, var ~~þá~~ frá upphafi í vituðum minni-hluta
bæði á Alþingi og meðal kjósenda. Í öðrum tilfellum
en þessum hafa stjórnir frá 1944 ætíð haft, ~~stærk.~~
~~fróðir kvæðir~~ svo sterkan flokka-stuðning, að meiri
hluti þeirra meðal kjósenda ^{verðan} hefur ekki ~~verið~~

dreginn í efa.

Af því, sem nú hefur verið sagt, sést, að nokkrir misbrestir hafa verið á því, að fylgi stjórna á Alþingi og meðal kjósenda færi svo saman, að um fullkomið lýðræði hafi ~~ætið~~ verið að ræða. En fátt er al-fullkomið í þessum heimi og eftir stjórnlögum hefur ætið verið farið, þó að stundum hafi mátt deila um, hvort framkvæmdin hafi verið hin heppilegasta. Hitt er ljóst, að eftir því sem viðfangsefni eru örðugari er hættusamara að stjórn sitji, þótt hún hafi meiri-hluta á Alþingi, ef verulega skortir á um fylgi hennar meðal þjóðarinnar.

Loks er eðlilegt, að athugað sé, hvort þingræðið hafi tryggt þjóðinni samilega öruggt stjórnarfar á þessum 50 árum, sem það hefur staðið. Á það má leggja smiss konar mælikvarða, en gleggstur er e.t.v. sá, að bera saman, hversu margir stjórnar-formenn hafi ^{verið} á þessu tímabili ^í nokkrum löndum, ~~sem almennt eru talin hafa samilega tryggt stjórnarfar~~, og á Íslandi.

Sést þá, að í möðurlandi þingræðisins Bretlandi hafa þeir verið 11, í Danmörku 16 og Noregi 17. (Á Íslandi hafa þeir verið 14 og virðist það sízt óhagstætt.) Í Frakklandi hafa þeir ^{altur á mót-veit 1972.}

Af því, sem nú hefur verið sagt er sýnt, að slík reynsla er komin á þingræðið hér á landi, svo mörg vandamál hefur þurft að leysa við framkvæmd þess og lausnirnar miðast svo við íslenska

hætti og aðstæður, að ~~þarstætt er að tala um~~
~~það sem erlent stjórnaform.~~) Þingræðið ^{hér}
hefur vissulega gróíð fast í íslenskum ^{land} ~~land~~-
vegi og sótt til þjóðarinnar styrk, sem <sup>gef-
it</sup> ~~veitt~~
hefur því kraft til að veita Íslendingum forystu
á mesta blómaskeiði þjóðar okkar.

Vituhelst i
munnar áttokanna

Sagt hefur verið, at eitt helsta
einbeini ljútráðisins væri, at þau
væri stjórnað með umrættum (discurrus)
Umrættanna fara fram á ymsum
stigum: Sunan gjálfrar ríkjastjórnar-
innar, á löggjafarþinginu, í veittum
stjórnun og öðrum opinberum
veludeum, meðal almennings- hjós-
endanna, sem úrskita- ráttir hefa,
og frá elbki rist: blótunum.

Ritfræði er því elbki stans nauðgagn-
legt vegna blótanna gjálfrar, heldur
vegna heildarinnar, til þess at þau geta
geynt hlutverki sínu: þjótfélaginu.
Með þeim ljútráðum þjóttum, er sér-
stök stjórnskipulög hefa, er útöta verul-
dæ um fram önnur lög, er ritfræði
og sérstaklega frægt: þeim, þ.á.m.
: korta lauda- ríkjunum, svo sem
þeirri velt er.

En elbert fræði getur stöðugt
in ákvarðan og tákningu þann ^{Samblíða} ~~Mont~~
seminn, sem leit: til ritfræðis, tak-
myndar þann ^{tt.} ~~tt.~~ er ^{tt.} ~~tt.~~ ritfræðis-
laganna, sem einnig hefur at verulda

og hafa: för með sei vissan tabu-
marbani á þessum frelsinum. } Hver ein-
staklingur á þannig rétt til frít-
helagi persónu sinnar og þar með
verndan fyrir áru sína. Ritfrétt
tabuarkast vegna þeirrar verndar,
sem ávanni er veitt.

Sumir telja ~~með~~, at áru verndin
ein nagi einstaklingurum skili. Utan
Norturlanda gæga blótin samsata,
t.d.: Bretlandi, mun þessa er
með öðrum þessum hafa í ~~tal~~ at fylgjast
með og skjora frá einhvers manna.
Þá munnar vera, at þessa gæti-
hva vetna, er vist er, at ályggjum
at-lum: Bretlandi, m.a.: kópi
bláa manna sjálfra, þessum þar sem
þessi eltingalibum: er: einhvers
manna, t.d. af þessu vernda fyrir
rættöllum í höppum eta sorg, þessum
laust in lífi. Þessi þess vísulega at
gjalda von þess vit, og á er ginn afi
á at ávelli: þessum ályggjum bláa
manna sjálfra er þessum besta sönnun,
aðrar er full þessum, og er þess um
níðugt þess sjálfri áru verndinni at

3)

meta, þótt lögverndin sé ekki hin sama.

Annars greinin lögfræðinga á um,
hvort felist í eru lögtaðningu. Skilgreining
lögtaðningu og sundur greining; undir.
flökka er og safalaust nokkurt miðjöfn
í hinum gansa Norðurlöndum.

En og ekki um þat að villast, at
mjög er hit ^{þinna} Linniverfi, at stötu / jafn
vel stötu atila, ~~þjótinn~~ hvort tiltekni
athöfn telst til eru meitninga at a
ekki og þá einnig til lvers undir flökka
þinna, sem rätgerður kann at vera
í hverju Norðurlöndum um sig.

Linniverfi byrjun at halda þvi fram,
at vera rätöruggis og göttra norðum
a samvinnu veri ~~inn~~ þvi verk
þvi til þess at setja samvinnulega
reglu um. En einmitt hit relativa
lögtaðningu eru meitninganna sem slíka
þatstötun óheppilega ef ekki beint
önnögulega.

um sjálft atli
eru meitninganna.

Af þessum sökum er megin ástæða
til ábrotmari löggjafar en mi ^{þess} greinin
ef: er á þvi, at best þar á þvi, at
dómstólanna hef: hverju einni sem
sem vit tabarta heimild til at kvæta á um

bratt skuli tekiast til ævumeitringa.
 A bratt: laganna hljóta að vera sammi,
 sem dómstólanna fylgi út eftir
 því, er réttarmetvitundin segi kvæði
 sínu til um.

Þangað at situr eru möðkur atviti
 sem atlílegt er, at blátt menn i hugi
 einstaklega. þeirra á mestal má geta
 þessara:

1) E. heimild til sönnunar á

Þessum þessara tilfella
 stytur fríðlegru einstaklingu
 þat gættar mit, at varlega
 skuli þar: at heimila sönn-
 unni þynni á sökunum. Þá sökun
 tilfella þessara, at sökun
 heyrir um at leiða til þess
 sönn. En sökun þessu þessu
 tveggja þessu at atlílegt
 um vada og sökun vada er
 venulega skert, of heimilt
 á ut vera at sögja frá því.
 sem er sönnulega rétt

sökunum, sem tekiá má til æv-
 meitringa of takmörkuð? A mest höfð
 yfirlitit sta. a. m. b. vordandi til-
 telva flokka, svo sem stundum vordandi
 á þessu sökun opinberum starfsmönnum
 þeir á landi og þat, sem þallat er
 þessu at ^{tilfella} sökunum?

2) Þessu tilfelli tilfelli til sér-
 stötu þessu þessu málkyld er svo
 spurningin um þat, hvort mest til-
 lit sé tekið til þessu blutverks,
 sem sökun vada hefur: opinberum
 um vada - og þá ein þessu: blót-
 unum - ekki atvinnu vordandi stjóra
 mál heldur og t. d. vordandi vada
 inda- þessu og listaverk.

enda brefji: almanna-
lagnum er þess, at
slík leiðmild til
gagnvignu sé þess
hendi.

því a met réttu heldit fram, at sa,
sem tekur virkan þátt í stjórnmálanum
ata láti þessir almenningsgjömi
slíkka andans-verte, sem áður var a
dregit, selji þess met gjallan sig
undin átra og mun hartari gagn-
vignu en þess, sem aldrei afgjafan
þess helga ve einka hlífis.

Þetta gjömmið hefur þessit stot met
at vissu nokkurt almennu ortutum ákvat-
um í löggjöf sennva Norðan landanna.
En einnig þess þess ekki ann þess
þess mæli um þetta senn svipata
reglu taldu gjlda. E.t.v. þess
þess þess næmari utflærku vit.

Þess nokkrun árum flutt: ~~at~~
miverandi borgarstjóri: Reykjavík
þáverandi professor: stjórnsloafræði
á gott erindi um „Málfræði og
meitunni“ þess segin þess m.a.:
„þess væri vafalaust eskilegt at
þá þess á landi reglu vortandi
um rættu um opinber mál, svipata
þess, sem gjlda: nágranna löndum
þess virtist, at þess reglu atlu
at vera eitthvatt á þess leit, stjórna

Gunnar Thoroddsen

6)

dráttur:

Umumali varu vitlaus, þótt ekki
færist að fara fullan sönnun að þeim,
af eftirfarandi skilgreiningu veri fulluast:

1) Umumalin þurfa að vera sett fram
vegna opinberra heagsmuna, en til þessa
telst nauðsynⁱⁿ á umrættum og gagnrýni
um opinber mál

2) Sá, er vitlaft: umumalin, þarf að
geta fært fram sönnileg og sönnileg
rök fyrir stathafingun sínu, svo að
þið sé, at hún sé ekki in laus
loft: grípa. Hafi hann sént ógætni eta
gáleysi um heimildir eta heimildum
meira, sjöt: hann ekki sérstötunum.

3) Matar verður að vera: góðra
trú á sönnandi umumalanna, þ. e.
sjálfur hafa trúat þvi, at þau væru
sönn. Hafi hann vitat, at þau væru
ósönn, eta euga sönnilega ástæða
heft til at telja þau sönn, skal nefna
hannum, og, eins og áður er getið,
vanta vísvitandi ósönn umumali, röð
bunda, vart haldi eta þauselsi

4) Umumalin mega ekki vera meira
meiðandi eta miðgandi en nauðsyn

brefun til þess að mi þeim t-l.
gengi, sem hinir opinberu heyr,
menni breyðast. Ef þau at linn
ingi, ortfari eða framsetningu
væri óþarflega miðgandi, þarna
hlunnindin elbi til greina."

við þessa þáttmálinu
Gunnars Thoroddsens hef: eð
angri at hata, þvi at eð set
tebit undir þræt, sem hann segir

"Met þessum reglum virð:ð
næstlega gætt heyrnumu meðfræðisur
þá þvi, sem taka þátt: opinberum
unnættum, þar í metol blöðun,
hefa met þessum reglum næstlega
vignunir til hóllegrar gagnvignir
eð sömasamlegra unnættu um
þjótmálin."

þvi at þessa send mi þó vera
við tillögun Gunnars Thoroddsens.
hvort þvi f sé í höggjöf um
þetta, þar sem líklegt sé, at dönn-
stólunni þylgi einmitt vripurum
reglum vegna hlutunnis at þ.

þ) líklegt er, at blötumun
velli þvinn sei, hvort refsingar

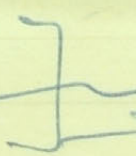
3) þá hefa blötumun
eð réttmæta heyrnu til
þess, at atlíkum frétta-
flutningun einkonlega
af opinberum fundum
eða atlíkum vett-
elbi, talum til met.
þvi at þar
eð rétt heyrnu þvi
þvi, at slík unnætti
hefi þar átt sei stot

limbunum

vit mest gott um ein ebbi of
 strangan / at þu lest: þann þar
 heimila freisviftingu. Eigna
 þess at þu at menn vit þessum
 myndsegu eru verndarinnar, þá er
 i lifandi lífi erfitt at brjóta
 aldrei frá lögsjöf. ~~er~~ raunar
 þunni stundum at vera sitferdi:
 leyg skulda at taka i sig áhættu
 af lögabrot: til at geta leyg.
 nenna heildarinnar. En svipað
 sjónarmit þann til greina um
 flesta lögabrot, enda skuldi augin
 vera svo skínbelgan at þann lít.
 svo eta taldi sjálfum sei þrianna
 at þann hef: aldrei brot: t men
 lög. i vitkina fjöðfíleagi er þá
 minnst ómöguleiki fyrir nokkurn
 fullbort: um mann.

~~at a.m.k. svo til~~
 sama :

þu refsinganna a þat annars
 at segja, at a.m.k. i Íslandi ^{þann þar}
~~af þess at þann~~ t: þann ebbi at
 þetta freisviftingu fyrir þessi
 brot nenna, þann þara refsing
 fyrir seht. ^{þess þess} þann þann þann
 hinsvega myndest myndest þess

til at borga sekt, sem þeir
 hafa verið dændir í fyrri þessari
 sökin. Gfingvöldin hafa ^{hinn vegna} ~~setur þessari~~
 fyrri á sökunum um ofsökun
 af þau hafa beitt frelsisvilt,
 inngæmi, þess vegna var
 fyrri nokkrum árum sett svo
 hljótaði á kvæði:

„Hú er ritstjóri, sem ekki er
 jafnframt útgafandi blatts eða tíma-
 ritis, dændur til greiðslu sektar, fer-
 bita, málskostnaðar eða til greiðslu
 kostnaðar af birtunni löms
 vegna efis - ritinu, og má þá
 samkvæmt ákvæðum lömsins
 innheimta greiðslu þessari eða
 eftirstöðva þeirra með þjárnámi
 hjá útgafanda eða útgafendann
 ritans“.

Þ) Þá hefur þótt orða tri-
 malis, hvort fjölf verið söstakra
 reglur um ábyrgð á efni blada
 og tímarita, þannig at at á-
 kvæðnum at ^{er} h_{er} verið átt at gæta
 og hinar almennu reglur refsivætt
 orins þessi þvi ekki til eða

hvert heldu eftir: sei að þeir
veglum e.t.v. með minni lítla
breytingum.

b) Þessi mátt er þá, að hve
miklu best: eigi að vernda nafn-
legu þeirra, en rita: blót
Eðlilegt er að sé á gert, þessa
því hendi er á kvæmum að: tí
sem á þessum þer á því blátt
Eg ætla mér ekki að lesa
in þeim vanda, sem fölgur er
: vilanum þessara og annarra
vitfangsþra, sem nefna mátt-
Ebbi mun og heldur þer samur
veglum, sem eru þar gilda
: hinum gæmum löndum okkar,
er ma er mér að halda, að
þar hafi verið best ríðin er
svo á sama veg: öllum
löndum. Þó er á mót: gilda
þar hvar mismunandi vegum
Þú stóruð sjá, að þessa sagt
er, að einhver ein á kvæmum in-
lausar sé samvinnuleg hjólaþing
og tryggja þá, þá þar þá ekki
stótt. því að þrátt fyrir öðrum

ni Havarreglu, í þessum efnum, frá
^{þortun til þess}
 eru þær öll jafn-göt hjórat-skrif
 fyrir þess.

Samleiðingun er sú, að rithan-
 reglurnar eru þær aðeins öryggis-
 reglur, sem greiða til verða að vera,
 en sem sjára sjaldan er í raun
 og veru gripið til.

Mikill vafi er og í, hvert meit-
 yrtamál verða yfi-bleitt þeim til
 gagnar, sem þau höfðu. Oftast er
 það svo, að þau veðja atþygli
 miklu fleiri á meit yrtunum en
 ella hefðu sem þau heft hugmynd.
 Mikla ferlin út af þessu miklu-
 sem raunar eru annars eðlis
 geta ~~þess~~ ort: þ þeir til mikilla
 leit þeirninga. Hvert sem vit telj-
 um þau hafa verið rithand eta ebla
 er enginn ef á, að þau hafi
 augljóst bókina miklu betur en
 nokkurt annað og einmitt þeirra
 megin hafa miklu fleiri bókum
 en ella hefðu gert.

A sama veg verða meit yrtamál
 oft til þess, að meit yrt-, sem

þann helta eða þyrst og sum
þessi maður, dreifast út og
verta hökfangt t.d. dömasöfnun
komandi kynshótunn til fróðleika
og oft andrannan afi út af
hverjum heigöma menur á þar
þessi deildir.

A Íslandi hefur oft verið brodd
afri of miklu náviagi á umrættum
um almenn mál. Vegna þáttanna
verta persónulega deilir e.t.v.
situr um fleira heir en umrættum
statar. Við viljum þó trúa þat
at þetta sé heir at þarast
rétta átt. H.m.k. er vist, at
meidgöta mál milli blátanna
sem þessi heirla tít t.d. þessa
50 árum, eru mi svo at segja
in sögunni. Þeir eru þat þat
ebbi refsinganna, sem verbutu
til atbótunn, heldur aukinn
þroski, og við augni og þáttum
skilningun á þess, at ebbert
er atbótun er at menur greinir
á og at sitt eiginst heirjun.
Þótunnarinnur kemur ebbi

af misnumandi mannsættum, heldur
af því at sjónarmiðin eru og
hljóta at vera ólík. Umhverfi-
breytin jafnvel eru svipað eftir
því, hvort sami matar kerfi á
þat met hitum augum, eta
atvinnu öðrum lifum, þótt þat séu
heil. ~~þess~~ Engum tveim mönnum
hefur nokkurn sinni komit veröldin
alveg eins fyrir augu.

Atkelfur og skotarnir annarra vertu
at dæmast með þetta: hega og
þá hverfur löngunin til meit-
yrta, og dömbörku um námsgunn
skjötlega af sjálfu sér.

Þ þessum efnum sem öðrum
eiga blóðin stöðugt at hafa
: hega skyldu sína sem
umhitamenn og eppalænder
þjótfélagsmenn.